

כוחות האו"ם באזורנו

אל"ם (פיל"ש) ש' לוינזון



חיילי או"ם צרפתיים בדרום לבנון במסגרת אונסיו"ל

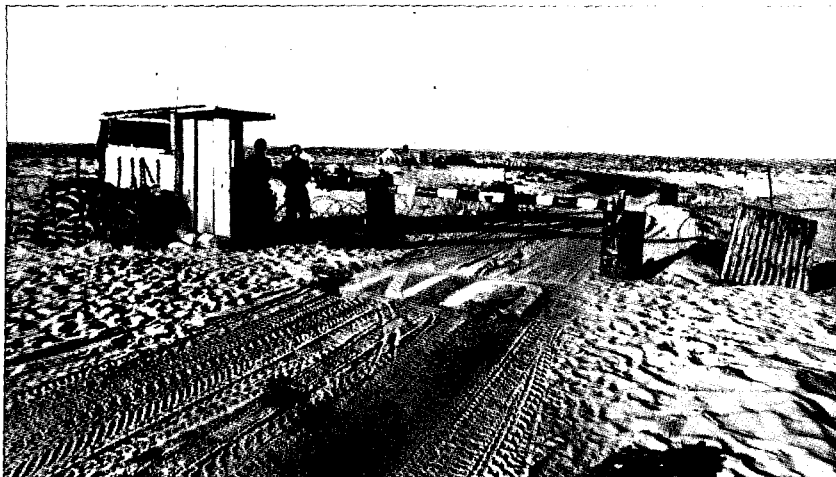
☆ מהקמת המדינה עד התימת הסכמי שביתת הנשק.
☆ מחתימת הסכמי שביתת הנשק עד מלחמת ששת הימים.
☆ ממלחמת ששת הימים עד מלחמת יום הכיפורים.
☆ ממלחמת יום הכיפורים עד היום.

1. כוח האו"ם הראשון בסיני, אשר פעל בין השנים 1957-1967 לא זכה להכרה ושיתוף פעולה מצד ישראל, אשר עמדה על הצבתו רק בצד המצרי של הגבול. להלן נעמד על הבדלים נוספים בין כוח זה לכוחות הפועלים כיום.

2. כוח האו"ם ברמת הגולן הוקם על בסיס ההסכם שבין ישראל וסוריה מאוקטובר 1973. כוח האו"ם בסיני הוקם אמנם לפי החלטת מועצת הביטחון, אולם ההסכמים בין ישראל למצרים (הסכם ההפרדה והסכם הביניים) העניקו לו את חסותם ואת מקור סמכותו.

עת נוגע לסמכות פעילותו של כוח האו"ם. בעוד שעד הצבת הכוחות האמורים (להוציא אלה שבדרום לבנון), שאבו משקיפי האו"ם את סמכותם העיקרית מתוקף החלטות מועצת הביטחון, אשר להן הסכימו או התנגדו ישראל ומדינות ערב, הרי שהכוחות הפועלים כיום שואבים את סמכותם מהסכמים דו-צדדיים בין ישראל למדינה הערפית הנוגעת בדבר, אם כי קיומם של אלה מותנה מדי פעם בהארכת המנדט על ידי מועצת הביטחון.² את שלושים שנות פעילות האו"ם באזורנו ניתן לחלק לארבע תקופות:

נוכחות האו"ם באזורנו ופעילותו בו במסגרת צבאית מלווים את מדינת ישראל מאז היווסדה. לאורך מרביתה של תקופה זו הייתה נוכחות זאת מוגבלת, והצטמצמה בפעילותם של משקיפי או"ם – קצינים בודדים, בלתי מזוינים ומשוללי סמכויות ביצוע ואכיפה. שינוי מהותי באופיה של נוכחות זו חל רק לאחר מלחמת יום הכיפורים, עם הצבתם של כוחות האו"ם בסיני, ברמת הגולן ובמועד מאוחר יותר אף בדרום לבנון.¹ באשר עמם נמנות יחידות לאומיות, סדירות ומזוינות. שינוי משמעותי נוסף שחל באותה



חיילי או"ם במחסום באזור החיץ בסיני



משקיף או"ם בעמדת תצפית במרומו החרמון



קצין או"ם בתצפית בדרום לבנון

מהקמת המדינה עד חתימת הסכמי שביתת הנשק

בסוף אפריל 1948, עם קריאתה של מועצת הביטחון לכל הצדדים (הסוכנות היהודית, הוועד הערבי העליון ואחרים) להפסיק את האש ומעשי האיבה, ולקיים הפוגה מידית, נוצרה על ידי המועצה המסגרת הראשונה לפיקוח על ההפוגה. ועדת הפיקוח הורכבה משלושה קונסולים שהיו באותה עת בירושלים.³ בשלב ראשון הוסמכה זו להעסיק כמשקיפים צבאיים את אנשי הצבא אשר שירתו באותה עת בקונסוליות אלה.⁴

בחדש מאי 1948 מינתה מועצת הביטחון את המתווך ברנדוט, ומספר שבועות לאחר מכן העבירה לו את סמכויות ועדת הפיקוח על ההפוגה, כאשר לוועדת הקונסולים הושארה הסמכות לפעול רק באזור ירושלים. עם שילוב תפקידו של המתווך ותפקידי ועדת הפיקוח על ההפוגה הוקם באוגוסט של אותה שנה "מנגנון הפיקוח על ההפוגה": United Nations Truce Supervision Organization או בקיצור UNTSO — אונטס"ו. מנגנון זה קיים עד היום, אין הוא מותנה בחידוש מנדט כלשהו, ואת סמכותו שואב הוא מהחלטת מועצת הביטחון האמורה, שקראה להפוגה, הפסקת אש כללית והימנעות מכל מעשי איבה, ואשר הטילה עליו את תפקיד הפיקוח והדיווח על קיומם.

בפרק הזמן הנדון הועסקו בעת ובעונה אחת לא יותר מאשר 800 משקיפי או"ם, אשר באו בעיקר מהמדינות שהקונסולים שלהן הרכיבו את ועדת הפיקוח על ההפוגה (אמריקנים, צרפתים ובלגים). אליהם הצטרפו לאחר מכן מספר קצינים שוודים, שהוכאו על ידי ברנדוט עם הפקדתו על נושא זה, ושפרשו משירות זה לאחר הירצחו. תפקידם של המשקיפים התרכז בעיקר בדיווח על הפרות ההפוגה ובפיקוח וביקורת בנושאים מוסכמים, או בכאלה שעליהם החליטה מועצת הביטחון. בין אלה ניתן למנות את הסדר השיירות לירושלים והפיקוח עליהן, מניעת ייבוא נשק וציוד צבאי, ההסדרים בהר הצופים וכדומה.

חוסר הבהירות לגבי סמכויות המשקיפים ומנגנון הפיקוח, הוא שאפיין תקופה זו, גורם שהניח מקום ליחזמות מקומיות ואישיות שהותנו, כמובן, גם בהתייחסות הצדדים לנושא.⁵

3. אמריקני, צרפתי ובלגי. למעשה היה בירושלים גם קונסול סורי, אלא שממשלת סוריה, בהשפעת צרפת, סירבה לקחת חלק בוועדה, למרות שהחלטת המועצה התייחסה לוועדה המורכבת מכל הקונסולים שבירושלים.

4. בשל מעשי האיבה כללו הקונסוליות יחידות צבאיות מצומצמות להגנה עצמית.

5. גם אצל הצדדים לא גובשה עדיין באותה עת כל עמדה או מדיניות ברורה בנושא. עם זאת, אין ספק שתקופה זו הניחה את היסודות לנוכחות האו"ם באזורנו.

מחתימת הסכמי שביתת הנשק עד מלחמת ששת הימים

בעקבות הסכמי שביתת הנשק, אשר נחתמו במחצית הראשונה של 1949 בין ישראל לבין מצרים, ירדן ולבנון, הוקמו ועדות משותפות לפיקוח על הסכמים אלה, אשר בראשן העמד ראש מנגנון הפיקוח על ההפוגה (אונטס"ו) או נציגו. בהסכמים נקבע, בין היתר, כי הוועדות המעורבות (של שביתת הנשק) תהיינה רשאיות להעסיק את סגל המשקיפים של אונטס"ו לביצוע בדיקות וחקירות בהתאם להחלטותיהן, תוך הסכמת מנגנון הפיקוח ובתיאומו. עמדתו של האו"ם הייתה, כי הסכמי שביתת הנשק לא משמשים או נוטלים ממנגנון הפיקוח על ההפוגה את סמכותו בפיקוח ובדיווח על שמירת ההפוגה והפסקת האש. מאחר שיו"ר ועדת שביתת הנשק היה איש או"ם בעל זכות הכרעה בבעיות השנויות במחלוקת, פעלו משקיפי האו"ם במסגרת ועדות שביתת הנשק גם שלא על דעת אחד הצדדים או אף שניהם. עיקר החיכוכים התגלעו בשאלת הסמכויות של האו"ם באזורים המפורזים בגבול סוריה ובירושלים (ארמון הנציב ותר הצופים).

מספר המשקיפים בתקופה זו נע בין כ-50 בשנות החמישים הראשונות לכ-200 בשנת 1967. כמו כן חל שינוי בלאומים המרכיבים את כוח המשקיפים. עד 1953 באו המשקיפים רק מארה"ב, צרפת ובלגיה. לאחר מכן נוספו עליהם בני המדינות הסקנדינביות (שוודיה, נורבגיה, דנמרק ופינלנד), אירלנד, איטליה, קנדה, אוסטרליה, ניוזילנד והולנד. לאחר מבצע "קדש" הוקם על פי החלטת עצרת האו"ם כוח האו"ם הראשון באזורנו (אונ"ף 1), מתוך מגמה להציבו על גבול ישראל-מצרים. ישראל התנגדה להצבתו בתחומה, ולפיכך הוצב הכוח רק בצד המצרי של הגבול. שיתוף הפעולה הישראלי עם כוח זה היה מצומצם ביותר, זאת בעיקר עקב עמדתה המוצהרת של ישראל על פוג תוקפו של הסכם שביתת הנשק עם מצרים, בניגוד לעמדתם התקיפה של האו"ם ומצרים על המשך תוקפו ופעילותו של הסכם זה ומנגנון ועדת שביתת הנשק הנובע מכך. העובדה שמסגרת ועדת שביתת הנשק הישראלית-מצרית הוכפפה מבצעית למפקד כוח החירום הקשחה עוד יותר, ומנעה שיתוף פעולה ישראלי עם גורם חדש זה. למרות השינוי הבולט בהכנסת אלמנט או"ם מורין, לא ניתנו לכוח זה כל סמכויות או תפקידי ביצוע, ותפקידו הצטמצם בדיווח על הפרות הסכם שביתת הנשק. כוח זה מנה כ-3,000 חייל מקנדה, יוגוסלביה, הודו, ברזיל, קולומביה, שוודיה, דנמרק ופינלנד. אחת המגבלות הרציניות של כוח זה הייתה – היעדר כל שליטה על אזור הפעולה שלאורך הגבול הישראלי-מצרי.

פירושו של דבר: הכוחות המצריים יכלו לפעול בקרבת כוח האו"ם ללא כל הפרעה. יתרה מזו, סמכות השלטון במקום הייתה ביד המצרים, אשר יכלו להגביל את פעילותו של כוח האו"ם גם באמצעים מנהליים.

עד סוף שנות החמישים פעלו משקיפי האו"ם במסגרת ועדות שביתת הנשק בעיקר בעריכת חקירות ובידורים של הפרות הסכם ותקריות. בסוף שנות החמישים נוסף אלמנט פיקוח שונה בצורת תצפיות או"ם קבועות באזורים רגישים המועדים להפרות ותקריות. תצפיות אלה הוקמו בעיקר בגזרת ישראל-סוריה, כדי לאפשר לאו"ם להיווכח במו עיניו במהלך התקרית בעת התרחשותה, ולא להסתפק עוד בחקירה ובידור שלאחר האירוע. (בעיקרו כלל הדו"ח את עדויותיהם של הצדדים הנוגעים בדבר.) הצבת התצפיות נעשתה בדרך כלל בהסכמת הצדדים או אף ביחמתם (לפחות הצד שבצדו מוקמה התצפית). אולם לא אחת שיגר האו"ם את אנשיו לאזורי תקריות ללא תיאום וללא הסכמת הצד הנוגע בדבר.

ממלחמת ששת הימים עד מלחמת יום הכיפורים

עם תחילתה של תקופה זו חל שינוי דרסטי בדרך פעולתו ותפקודו של מנגנון המשקיפים. ביטולן של ועדות שביתת הנשק והשינויים בגבולות גרמו לביטול מרבית תפקידי המשקיפים, שהתרכזו בתחום החקירות והבידורים.

התפקיד הראשון שהוטל על מנגנון המשקיפים מיד עם סיומה של מלחמת ששת הימים היה – סימון העמדות הקדמיות של הצדדים ברמת הגולן, לצורך קביעת קווי הפסקת האש. סמוך לכך אף הציב האו"ם, בהסכמת הצדדים, תצפיות לאורך קוים אלה, לשם דיווח על שמירת הפסקת האש. מנקודת ראותו מילא מנגנון המשקיפים משימה זו במסגרת סמכותו לפיקוח על ההפוגה שהוכרזה ב-1948. בעקבות תקריות אש שהתחוללו באמצע יולי 1967 בחלק הצפוני של תעלת סואץ, הוצבו תצפיות או"ם אף משני עברי התעלה.

תצפיות האו"ם ברמת הגולן ובתעלת סואץ פעלו עד מלחמת יום הכיפורים. בתקופה זו גדל מספר המשקיפים לכ-300, ונוספו משקיפים מארגנטינה, צ'ילה ואוסטריה. בסך הכל נמנו עם כוחות האו"ם 16 מדינות. בשנים אלה פיתח האו"ם גם את מסגרת "שירותי הטובים" כצינור מגע בין הצדדים בטיפול בנושאים שונים, זאת במיוחד עקב ביטולן של ועדות שביתת הנשק וסתירת צינור המגע שעבר דרכן. בתקופה זו החליטה מועצת הביטחון אף על הצבת מספר תצפיות או"ם בצד הלבנוני של גבול ישראל-לבנון.

האו"ם מאז מלחמת יום הכיפורים תצפיות האו"ם שפעלו לאורך קווי הפסקת האש בתעלת סואץ וברמת הגולן דיווחו על פתיחת מלחמת יום הכיפורים ותוקפנותם של המצרים והסורים. חלק מהתצפיות שותקו מיד עם פרוץ המלחמה, ואילו יתרון לא המשיכו לחפקד אלא מספר ימים. שני משקיפי או"ם וקצין קישור ישראלי נהרגו באותה עת על ידי המצרים בתצפית או"ם באזור קנטרה. בעת המלחמה שותקה אפוא פעילות האו"ם כמעט לחלוטין, להוציא מספר ניסיונות שנערכו על דם להסדר הפסקת אש בשלבים הראשונים של המלחמה. ב-23 באוקטובר 1973 קראה מועצת הביטחון להפסקת אש ולהצבה מידית של משקיפי או"ם על קו העמדות הקדמיות של הצדדים בגזרת ישראל-מצרים.

בעקבות אי קיומה של הפסקת האש וכישלון משקיפי האו"ם להגיע לקווי הלחימה, החליטה מועצת הביטחון ב-25 באוקטובר על הקמת כוח חירום, שכונה בשם אונ"ף (UNEF), אשר יוצב מיד בין הקוים הקדמיים של כוחות ישראל ומצרים. יחידות חלוץ של כוח זה הגיעו לקהיר כבר בערב ה-26 באוקטובר, ותוך 48 שעות נמצא כוח בן 600 איש באזור קווי הלחימה. כוח זה הורכב מיחידות פיניות, שוודיות, אירלנדיות ואוסטריות שנמנו עם כוח האו"ם בקפריסין. הכוח נעזר בצוותים של משקיפי או"ם ששהו כבר בשטח, ומפקדתו הזמנית הורכבה כמעט כולה מקציני מנגנון המשקיפים.

ההסכמים שהושגו בין נציגי ישראל ומצרים ב-27 באוקטובר וב-11 בנובמבר 1973 הטילו על כוח האו"ם תפקידים שונים, ביניהם: פיקוח על התנועה והעברת אספקה לארמיה השלישית ולעיר סואץ, החזרת שבויים, ומבצע חיפוש ואיתור גופות חללים. הסכם ההפרדה שנחתם ב-18 בינואר 1974 והסכם הביניים מ-1 בספטמבר 1975 קבעו אזורי חיץ באחריות כוח או"ם המוצב בתוכם.

בגזרה הישראלית-סורית נמשכה בשלב זה פעולתו של מנגנון המשקיפים, ובהסכמת הצדדים הוצבו תצפיות או"ם במספר מקומות לאורך קווי העמדות הקדמיות של שני הצדדים, במטרה לפקח על הפסקת האש.

הסכם הפרדת הכוחות שנחתם בין ישראל לסוריה ב-30 במאי 1974 קבע בין היתר, כי כוח או"ם מיוחד, שיורכב מיחידות וממשקיפי או"ם, יוצב באזור ההפרדה שבין קווי הצדדים, יהיה אחראי לפיקוח על הפסקת האש וביצוע סעיפי ההסכם. פרטי הכוח, שכונה אונדוף (UNDOF), וסמכויותיו נקבעו בפרוטוקול מיוחד שצורף להסכם.

פעילותם של כוחות האו"ם אונ"ף ואונדוף, על סמך הסכם מפורש בין ישראל ובין מצרים וסוריה מהווה שינוי בולט ובסיסי בהשוואה לפעילות האו"ם קודם לכן. יצירת אזורי

הפרדה, בהם הוצבו כוחותיו המזוינים של האו"ם, היוותה אף היא שינוי מהותי בהיערכות החדשה.

כוח או"ם נוסף הוקם בדרום לבנון באפריל 1978 לאחר מבצע "ליטני". לכוח זה, שנקרא אוניפי"ל (UNIFIL) ניתנו משימות וסמכויות מפורטות הרבה יותר מאשר לשני הכוחות האחרים.

ביולי 1975 הוקמה מסגרת על ונחמנה מתאם ראשי לכל כוחות האו"ם במזרח התיכון. בתקופה זו חל גם שינוי משמעותי בהרכבו של מנגנון משקיפי האו"ם. לאחר מלחמת יום הכיפורים צורפו משקיפי או"ם רוסיים למנגנון זה. ישראל הודיעה כי לא תאפשר בתחומה פעילות משקיפים ממדינות שאינן מקיימות עמה יחסים דיפלומטיים, ולכן הוצבו משקיפים אלה רק במצרים וסוריה. (גם לבנון התנגדה להצבת הרוסים בשטחה).

כוחות האו"ם הפועלים כיום באזורנו

כיום פועלים בגזרתנו גופי האו"ם הבאים:

אונטס"ו — מנגנון משקיפי האו"ם לפיקוח על ההפוגה (United Nations Truce Supervision Organization — UNTSO).
אוניף — כוח החירום בסיני (United Nations Emergency Force — UNEF).

אונדו"ף — כוח ההפרדה ברמת הגולן (United Nations Disengagement Observers Force — UNDOF).
אוניפי"ל — כוח האו"ם הזמני בלבנון (United Nations Interim Force in Lebanon — UNIFIL).

מפקדת המתאם הראשי של כוחות האו"ם במזרח התיכון (Chief Coordinator of U.N. Peace Keeping Missions in the Middle East).

בהקשר זה מן הראוי להזכיר גורם נוסף, אשר אינו משתייך אמנם לאו"ם, אך עוסק בפעילות דומה — האמריקנים בגזרת המעברים באזור החיץ בסיני. בהתאם להסכם הביניים הישראלי-מצרי מאוגוסט 1975 הוקמה באזור זה מערכת התראה מוקדמת באחריות ובפיקוחה של משלחת אורחית אמריקנית בשם Sinai Field Mission. גוף זה, המונה למטה מ-200 איש, מנוהל על ידי צוות קטן של אנשי שירות החוץ האמריקני, ומופעל באמצעות קבוצת טכנאים אמריקניים של החברה האמריקנית-איי-סיסטמס (E-systems). המשלחת האמריקנית בסיני מתפקדת תוך שיתוף פעולה הדוק עם כוח החירום של האו"ם.

מנגנון משקיפי האו"ם — אונטס"ו

עם מאפייניו החשובים של גוף זה, הפועל מאז מאי 1948, ניתן למנות את יציבותו ואופיו הקבוע. אונטס"ו הוקם לתקופה בלתי מוגבלת והמשך קיומו אינו מותנה בחידוש מנדט.

יציבות זו אפשרה למנגנון זה לרכוז כוח אדם מקצועי ומנוסה המשמש כל העת כגרעין ארגוני לכל פעולות השדה של האו"ם באזורנו ומחוצה לו. גוף זה מסוגל להקצות תוך התראה קצרה ביותר מסגרות ארגוניות ומערכות קשר ולוגיסטיקה בסיסיות לגופים חדשים בסדר גודל של כוחות האו"ם הפועלים באזורנו.

ארגון המשקיפים מונה כיום כ-360 משקיפים קצינים מ-16 מדינות, וכן מנגנון אורחי של עובדים מקצועיים של מזכירות או"ם המונה כמה מאות איש (לוגיסטיקה, קשר, תחבורה וכיו"ב).

עד מלחמת יום הכיפורים היה זה גורם האו"ם היחיד שפעל באזורנו. עם ביטולן של מסגרות ועדות שביחת הנשק, לאחר מלחמת ששת הימים, צומצמו אמנם תפקידיו, אולם מהצד האחר התאונה פעילותו עם הצבת נקודות תצפית לאורך תעלת סואץ ורמת הגולן.

עם הקמת כוחות האו"ם לאחר מלחמת יום הכיפורים צומצמו מאוד תפקידיו המבצעיים הישירים, ונותרה בידו רק האחריות להחזקת התצפיות בצד הלבנוני של גבול ישראל-לבנון. מאחר שההסכמים בין ישראל ומצרים הטילו על האו"ם ביצוע תפקידים הדורשים מספר רב של קצינים, אשר אותם לא היו מסוגלות לספק היחידות הסדירות בכוח החירום, ומאחר שכוח ההפרדה נועד לכלול גם כמאה משקיפים, החליטה מזכירות האו"ם לנצל את כוח האדם והציוד של מנגנון המשקיפים למילוי משימות אלה, ועל ידי כך אף להבטיח את המשך קיומו הפעיל של גוף זה.

לאור מגמה זו נקבע, כי ביקורות דילול כוחות, ביקורות תנועה למערכות ההתראה באזורי המעברים בסיני וכן איוש נקודות הביקורת במסדרון הנפט בסיני ייעשו על ידי משקיפי האו"ם. מאחר שכוח החירום (אוניף) לא יכל לכלול את המשקיפים כחלק בלתי נפרד ממנו, הוקמה במסגרת אונטס"ו "קבוצת משקיפי סיני" אשר מבחינה ארגונית המשיכה להשתייך לאונטס"ו, אולם מבחינה מבצעית מלאה תפקידים עבור מפקדת אוניף. ברמת הגולן היה הדבר פשוט יותר, מאחר שמעצם מהותו צריך היה אונדו"ף לכלול משקיפי או"ם. אולם גם כאן נשארו המשקיפים שהועברו מאונטס"ו לאונדו"ף כפופים מבחינה ארגונית לאונטס"ו.

נוסף על כך המשיך אונטס"ו לפעול באופן עצמאי בלבנון עד להקמתו של כוח האו"ם במקום לאחר מבצע ליטני. עם זאת ממשיך אונטס"ו לסייע אף בגזרה זו גם לאחר הקמת אוניפי"ל, בשיטה הדומה במהותה לזו שהונהגה באוניף — השתייכות ארגונית לאונטס"ו וכפיפות מקצועית לאוניפי"ל.

תקופת השירות של משקיפי האו"ם באונטס"ו הינה לפחות בת שנה, ובמקרים רבים אורכת מספר שנים. מכאן שקצינים ממנגנון

המשקיפים מאיישים גם עמדות מפתח במפקדות כוחות האו"ם — שם מתחלפות היחידות מדי חצי שנה, גורם המקשה העסקת קציני מטה מביניהן בשל תקופת השירות הקצרה.

מפקדת אונטס"ו ממוקמת בארמון הנציב בירושלים, ובראשה עומד כיום קצין אירי. נוסף לשלוחותיו הפעילות בסיני, רמת הגולן ודרום לבנון, מחזיק אונטס"ו גם בנציגות קישור בירדן, ומשתדל להעניק שירותים אף בגזרה זו.

כוח החירום בסיני — אוניף

כוח זה הוקם כאמור בימים האחרונים של מלחמת יום הכיפורים, לאחר שהאש לא הופסקה, למרות קריאתה של מועצת הביטחון ב-22 וב-23 באוקטובר 73, ולאחר כשלוש של משקיפי האו"ם להגיע לקווי הלחימה ולחצוץ בין הצדדים.

אונ"ף הוקם לפרק זמן של שישה חודשים בתוקף החלטה מס' 340 של מועצת הביטחון מה-25 באוקטובר 1973. המועצה הטילה על המזכיר הכללי לארגן את הכוח ולשגררו מיד לשטח, ואכן תוך למטה מ-48 שעות ממועד ההחלטה הגיעו ראשוני חיילי הכוח לקהיר. כוח זה, שמנה 600 חייל, הורכב מיחידות משוודיה, פינלנד, אוסטריה ואירלנד אשר נמנו עם כוח האו"ם בקפריסין. מקהיר נע הכוח לעבר אזור הלחימה, והתפרס לאורך הקוים הקדמיים או ביניהם. בחודשים הראשונים לפעילותו ועד להסכם ההפרדה, עסק הכוח בעיקר בדיווח על הפרות הפסקת האש, הסדרי הפסקות אש במקומות אשר בהן התפתחו תקריות, פיקוח על האספקה לארמיה השלישית ולעיר סואץ, וכן השתתפות פעילה במבצע איתור גופות חללים. לאחר הסכם ההפרדה הראשון התמקם הכוח באזורי החיץ שהוקמו לאור הסכם ההפרדה והסכם הביניים כשהוא מפקח על נושאי דילול הכוחות ומסייע בפעולות אחרות.

כיום מונה כוח החירום בסיני כ-4,000 חייל והוא מורכב מהיחידות הבאות: גדוד מוגבר שוודי, גדוד מוגבר פיני, גדוד גנאי, גדוד אינדונסי, יחידת מסוקים אוסטרלית (ארבעה מסוקי בל-205), גדוד לוגיסטי מוגבר מקנדה (קשר, אספקה, תחזוקה, פיקוח הסעים ותובלה אווירית), וגדוד לוגיסטי מוגבר מפולין (רפואה, תובלה, הנדסה). בשלבים מוקדמים יותר השתתפו גם יחידות מאירלנד, נפאל, פנמה, פרו וסנגל.

מפקדת הכוח ממוקמת באיסמעיליה, אשר בה נמצאות אף מפקדותיהן של יחידות השירותים מקנדה ומפולין ויחידת המסוקים מאוסטרליה. ארבעה הגדודים המבצעיים ממוקמים בתוך אזור החיץ ובמסדרון הנפט. גדוד השירותים

הקנדי כולל גם גף תובלה אווירית (שלושה מטוסי בופאלו).

יחידות הכוח מצוידות בדרך כלל בציוד הצבאי הלאומי. ברשותן נשק קל בלבד, ואין הן כוללות כלי רכב משוריינים. בחלק מהן מצוי נשק נ"ט וציוד ראיית לילה. שיטת פעילותו של הכוח מבוססת על תצפיות וסיורים לאורך גבולות אזור החיץ, וכן על איוש נקודות ביקורת במקומות אשר דרכם מתנהלת תנועה לתוך אזור החיץ או לתוך מסדרון הנפט. הכוח מבצע גם את ביקורות דילול הכוחות באזורים המוגבלים של שני הצדדים.

בהתאם למנדט שניתן לו רשאי כוח החירום להשתמש בכוח רק לשם הגנה עצמית, הכוללת סיכול ניסיונות למנוע בעדו בכוח את ביצוע תפקידו. אונ"ף מעט מאוד להשתמש בכוח, בעיקר משום שלא היו כמעט מקרים שדרשו זאת. במקרים של חדירות לאזור החיץ נקט אונ"ף בשיטה של פעילות פסיבית.

כוח ההפרדה ברמת הגולן — אונדו"ף
להבדיל מיתר הכוחות אשר הוקמו בעקבות החלטת מועצת הביטחון, הוקם כוח זה בעקבות הסכם ההפרדה בין ישראל וסוריה מה-31 במאי 1974. בהסכם נקבע במפורש, כי כוח זה, בן 1,200 איש, יורכב הן מיחידות והן ממשיקי אונ"ף. הייתה זאת פשרה בין דרישת ישראל לכוח דוגמת כוח החירום בסיני, לבין הדרישה הסורית להסתפק במנגנון משקיפי האונ"ף. להסכם עצמו צורף פרוטוקול מיוחד שפירט את מבנה הכוח ואת תפקידיו.

כוח ההפרדה ברמת הגולן מורכב כיום מהיחידות הבאות: גדוד אוסטרי, פלוגת תחזוקה קנדית (אספקה, קשר וסדנא), פלוגת תחזוקה פולנית (הנדסה, הובלה ורפואה) וכ-100 משקיפי אונ"ף.⁶

מפקדת כוח זה ממוקמת בדמשק. השוני הבולט בין הסכם ההפרדה עם סוריה לבין הסכם ההפרדה עם מצרים הוא בכך, שבגבול המצרי נוצר אזור חיץ ריק מאדם הנתון לשליטה מוחלטת של כוח האונ"ף, בעוד שבגבול הסורי נוצר אזור הפרדה בין הכוחות הצבאיים של הצדדים. אזור ההפרדה הוא שטח סורי לכל דבר, ומותרת בו פעילות אזרחית, כולל נוכחות משטרה. עובדה זו ערמה קשיים רבים על דרך פעילותו של כוח ההפרדה, וגרמה לחיכוכים בינו לבין הסורים.

תחילה התנגדו הסורים להצבת כוח ההפרדה בגבול המזרחי של אזור ההפרדה, בטענה שעליו להיות מוצב רק בגבול המערבי מול הצד הישראלי. אונדו"ף לא קיבל פירוש זה,

6. בעבר כלל הכוח אף גדוד מפרו, אשר הוחלף ב-1976 בגדוד מאיראן. בעצם ימים אלה (מרץ 1979) החליטה מועצת הביטחון על הפסקת כהונתו של הגדוד האיראני. במקומו תובאנה כנראה יחידות מכו"ח האונ"ף בסיני.



משקיפי אונ"ף בסיור בדרום לבנון



שיירת אונ"ף עם בניית כוחות אונ"ף לדרום לבנון



מסוק בשירות כוחות האונ"ף בדרום לבנון



מזכ"ל האו"ם עם נציגי המדינות המשתתפות בכוח אוניפי"ל

היחידות הלאומיות השונות שומרות על צבינון הלאומי. הללו מצוידות על פי רוב בנשק ובציוד האורגני של צבאן, וממשיכות בחיי השגרה הפנימיים של צבאן. מעט מאוד יחידות מקבלות את צידן מארגון האו"ם עצמו.

להבדיל מהיחידות השומרות על ייחודן הלאומי, נוטים משקיפי האו"ם לאבד את זהותם הלאומית-יחידות ולהשתלב יותר במערכת האו"ם בה הם משרתים. ההרכב הלאומי המגוון בכוחות האו"ם משפיע גם על איוש התפקידים במפקדות הכוח. כל היחידות מיוצגות במפקדה, ולא קל לשמור על איזון ושיוויון בנושא זה. אין ספק שהרקע השונה, השפה השונה ובעיות ביצירת מכנה משותף משפיעים על רמתן של המפקדות ודרך תפקודן.

בעיה חמורה נוספת מהווה התחלופה התכופה. מאחר שהיחידות באות לתקופה של שישה חודשים בלבד, מתחלפים באותו קצב אף בעלי התפקידים במפקדות הנמנים עם יחידות אלה. בחלק מהמפקדות התגברו על בעיה זו על ידי הצבת משקיפי או"ם הן בתפקיד מפתח והן כעוזריהם או יועציהם של בעלי תפקיד מפתח. באונדוף מוצבים משקיפי האו"ם במרבית תפקידי המפתח במפקדה.

סיכום

לעיל נסקרו בקצרה תולדות פעילותו של כוח האו"ם באזורנו, תוך אפיון של היחידות השונות המרכיבות אותו. בכוונה תחילה לא נדונו בזה הבעיות הכרוכות בפעילות כוח האו"ם באזורנו, והנובעות בחלקן מדרכי ביצועם של ההסכמים שנקבעו בינינו לבין שכנינו.

לעיתים קרובות חוזרת ונשאלת השאלה: מה בכלל עושים כוחות האו"ם, ומה התועלת שבעצם קיומם? אינני סבור שניתן להשיב לשאלה זו באורח ישיר, אלא — באמצעות שאלה נגדית: מה היה קורה בנתונים הקיימים ללא נוכחות כוחות אלה? מה היה קורה, לדוגמא, אם היו אזורי החץ או ההפרדה ריקים? האם לא הייתה גדלה או החשדנות, ובעקבותיה היו מתבצעות פעולות שאחריתן תגובות נגד והידרדרות שאינן לרצון הצדדים? יחד עם זאת, אין ספק שעצם נוכחותם של כוחות האו"ם ומידת הצלחת פעילותם מותנית כראש ובראשונה ברצונם הטוב של הצדדים.

בהיעדר רצון כזה מועד תפקידם לכישלון. ראוי לשים לב להשפעה הנודעת ליחסי הצדדים עם המדינות השונות המיוצגות בכוחות האו"ם. אין ספק כי לנוכחות יחידותיהן הלאומיות בזירה נודעת השפעה הן על דעת הקהל במדינות אלה והן על מעצבי המדיניות, המושפעים מהדיווחים הישירים המגיעים אליהם מאנשיהם בשטח.

הוראות "פתיחה באש" של הכוח מנוסחות אמנם בזהירות רבה, אולם מורות על השבת אש במקרה של ירי על הכוח, וכן פתיחה באש כאשר אנשים מזוינים מתנגדים בכוח או לא נשמעים להוראות הכוח. מבחינת השימוש בכוח זהות ההגדרות לגבי אוניפי"ל לאלה שניתנו לגבי אוני"ף ואונדוף, אולם בשל המנדט הברור יותר שניתן לאוניפי"ל מוענקת בו לאמצעי זה משמעות מעשית ורחבה יותר. יש לציין כי אוני"ף ואונדוף לא קיבלו כל סמכויות לפעילות שיטור, בעוד שאוניפי"ל קיבל משימה ברורה של סיוע להחזרת הריבונות הלבנונית לדרום לבנון ושמירת השקט בגזרה זו.

מפקדת המתאם הראשי של כוחות האו"ם במזה"ת

תפקיד זה נוצר בקיץ 1975 במטרה לאפשר יתר תיאום בהפעלתם המבצעית והלוגיסטית של הכוחות. לא מונה מפקד עליון לכוחות, כי אם מתאם, ומכאן שהכוחות המשיכו להיות כפופים פיקדית ישירות למוזכיר הכללי ולמזכירות האו"ם, הן בנושאים מבצעיים והן בנושאים ארגוניים-מנהליים. המתאם הראשי אף נועד לקיים את המגעים בדרגים העליונים במדינות האזור, ולשמש כנציגו של המוזכיר הכללי במגעים אלה. לצורך זה אף הוענק לו התואר "סגן המוזכיר הכללי".

מפקדת המתאם הראשי נמצאת, כאמור, בארמון הנציב בירושלים, ולצורך עבודתו השוטפת משתמש המתאם במפקדת מנגנון משקיפי האו"ם, אשר חלק מבעלי התפקידים בה משמשים אף כמתאמי הכוחות בתחום המקצועי שלהם.

ההרכב האנושי וציוד היחידות

כוחות האו"ם באזורנו מונים כיום כ-12,000 איש, אשר מרביתם מתחלפים מדי שישה חודשים, דהיינו מחזור של למעלה מ-20,000 איש בשנה. חלק ניכר מהם הינם אזרחים אשר התנדבו לשרת ביחידות האו"ם בארצותיהם. מרבית אנשי הגדוד השודי, הנורבגי, הפיני, האוסטרי והאיירי הינם אנשי מילואים שהתנדבו לשירות של שישה חודשים.

והציב את כוחותיו בעיקר על הגבול המזרחי, כדי לוודא שאזור ההפרדה אכן יפורז, ושאלמנטים צבאיים סוריים לא יחדרו לתוכו. בשנה הראשונה לפעילותו של הכוח התפתחו בינו לבין הסורים מספר תקריות, שהבולטת בהן הייתה זו אשר במהלכה מנע מחסום אוסטרי את כניסתם של שר ההגנה הסורי (שהיה נגרל במדים) ופמלייתו לאזור ההפרדה. בשנה האחרונה פרץ אונדוף שביל פטרולים לאורך גבולות אזור ההפרדה, המשמש אותו בקביעות בעת פטרול.

שיטת פעולתו של אונדוף מבוססת על מוצבי תצפית של היחידות, נקודות תצפית של משקיפי האו"ם וסוירים. אזור ההפרדה מחולק לשתי גזרות גדולות, ואחריותו של כל מפקד גדוד היא גם לתצפיות משקיפי האו"ם הנמצאות בתחום גזרתו⁷. באמצעות משקיפי האו"ם מבצע אונדוף אף ביקורות תקופתיות (אחת לשבועיים) ברצועות דילול הכוחות של שני הצדדים.

כוח האו"ם הזמני בלבנון — אוניפי"ל

כוח זה הוקם, כאמור, באפריל 1978, לאחר מבצע ליטני. הכוח מונה כ-6000 איש והוא מורכב מהיחידות הבאות: גדוד צנחנים צרפתי (שלושה מסוקים אלואט-2)⁸, גדוד מוגבר מפיג'י (כ-850 חייל), גדוד מוגבר ניגרי (כ-800 חייל), גדוד סנגלי, גדוד נפאלי, גדוד מוגבר נורבגי, גדוד מוגבר מאירלנד, גדוד תחזוקה צרפתי, פלוגת תחזוקה נורבגית (סדנא), פלוגת רפואה נורבגית (כולל בית-חולים שדה) ויחידת מסוקים נורבגית (ארבעה מסוקי בל-204).

אוניפי"ל היה כוח האו"ם הראשון באזורנו אשר השתמש בכוח למניעת הסתננות לתוך אזור פעולתו. כמה מיחידות כוח זה מצוידות היטב, הן בנגמ"שים ושירותיות והן בנשק מסייע. הכוח אינו מסתפק בתצפיות וסוירים, אלא משתדל לחסום ולאחר חדירות על ידי הנחת מארבים, תשמועים ומוקשי תאורה. כמו כן מפעיל הכוח מגוון של אמצעי ראיית לילה.

7. מספר תצפיות של משקיפי או"ם פועלות משטחו מעבר לאזור ההפרדה, אולם אלה החלו בפעילותן עוד קודם מלחמת יום הכיפורים.
8. בחודש זה (מרץ 1979) עתיד גדוד זה לעזוב, ולהניח את מקומו לגדוד ממכן הולנדי.